

Kamil Baraniuk

Raporty z działalności służb specjalnych państw „nowej” UE¹

Republika Czeska

Cywilną służbą specjalną odpowiedzialną w Republice Czeskiej za kontrwywiad jest Służba Bezpieczeństwa Informacji (czes. Bezpečnostní Informační Služba – BIS). Do zadań tej instytucji należy pozyskiwanie, analizowanie oraz ocenianie informacji dotyczących²:

- zagrożeń terrorystycznych,
- bezpieczeństwa ekonomicznego,
- działań wymierzonych w suwerenność oraz integralność terytorialną Republiki Czeskiej i jej fundamenty konstytucyjne,
- aktywności obcych służb specjalnych,
- przestępczości zorganizowanej,
- zabezpieczenia informacji niejawnych.

W odniesieniu do aktywności wywiadowczej na terenie Czech autorzy raportów BIS wskazują na przedstawicieli państw, które określono jako (...) *podejrzewane o wspieranie działalności terrorystycznej*, a także takich, które (...) *źle postrzegają członkostwo tego kraju w NATO i Unii Europejskiej*³. W kolejnych raportach podkreślano jednak, że najbardziej aktywnymi służbami są służby wywiadowcze Federacji Rosyjskiej⁴. Wymieniano również działalność wywiadu irackiego⁵, irańskiego⁶, północnokoreańskiego⁷, chińskiego⁸, białoruskiego oraz wywiadów innych państw WNP⁹.

¹ Fragment pracy magisterskiej pt. *Działalność służb wywiadowczych Federacji Rosyjskiej w świetle raportów służb specjalnych wybranych państw Unii Europejskiej*, która zajęła I miejsce w konkursie szefa ABW na najlepszą pracę magisterską/licencjacką z dziedziny bezpieczeństwa wewnętrznego (edycja 2014/2015), rozdział 3, podrozdziały 3.1 i 3.3. Redakcja dokonała niezbędnych poprawek oraz zmian numeracji przypisów (przyp. red.).

² *Who we are* [online], <http://www.bis.cz/who-we-are.html> [dostęp: 5 I 2015].

³ *Annual Report of the Security Information Service for 2003* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2003en.pdf> [dostęp: 5 I 2015]. Wszystkie raporty są dostępne na stronie <https://www.bis.cz/vyrocní-zpravyEN.html> (przyp. red.).

⁴ *Annual Report of the Security Information Service for 2011* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2011en.pdf> [dostęp: 5 I 2015]; *Annual Report of the Security Information Service for 2010* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2010en.pdf> [dostęp: 5 I 2015]; *Annual Report of the Security Information Service for 2004* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2004en.pdf> [dostęp: 5 I 2015]; *Annual Report of the Security Information Service for 2007* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2007en.pdf> [dostęp: 5 I 2015].

⁵ *Annual Report of the Security Information Service for 2003...*

⁶ Tamże; *Annual Report of the Security Information Service for 2004...*; *Annual Report of the Security Information Service for 2005* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2005en.pdf> [dostęp: 5 I 2015].

⁷ *Annual Report of the Security Information Service for 2003...*; *Annual Report of the Security Information Service for 2004...*; *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*

⁸ *Annual Report of the Security Information Service for 2010...*; *Annual Report of the Security Information Service for 2011...*; *Annual Report of the Security Information Service for 2012* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2012en.pdf> [dostęp: 5 I 2015]. Warto zaznaczyć, że w latach 2010–2013 wywiady rosyjski i chiński zostały jako jedyne wymienione z nazwy.

⁹ *Annual Report of the Security Information Service for 2003...*

W publikacji z 2003 r. wskazano, że rosyjscy oficerowie działający w Republice Czeskiej wywodzą się zarówno z wywiadu cywilnego – Służby Wywiadu Zagranicznego (SWR), jak i wojskowego – Głównego Zarządu Wywiadowczego (GRU). Zaznaczono, że aktywni w tym kraju są również funkcjonariusze Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB), jednak ich działalność wiąże się głównie z ochroną kontrwywiadowczą placówek dyplomatycznych, misji handlowych itd.¹⁰ Wywiad rosyjski pełni funkcję koordynacyjną w stosunku do takich służb państw WNP, jak: Białoruś, Kazachstan, Turkmeni- stan, Azerbejdżan oraz Mołdawia. Aktywność funkcjonariuszy tych krajów w Republice Czeskiej została określona jako znikoma lub niewielka¹¹.

Obszary zainteresowania wywiadowczego służb Federacji Rosyjskiej to przede wszystkim polityka, gospodarka i bezpieczeństwo Republiki Czeskiej. Działania w pierwszym z tych obszarów polegają głównie na monitorowaniu społecznego odbioru stosunków obu państw oraz na ocenie zmiany tych stosunków przez przedstawicieli klasy politycznej. Na tej podstawie są sporządzane prognozy co do dalszych możliwości ich rozwoju¹². Oficerowie rosyjskiego wywiadu podejmują również wiele działań z zakresu „środków aktywnych”, które zostaną omówione w kolejnej części niniejszego rozdziału.

Gospodarka Republiki Czeskiej jest, w ocenie autorów raportów BIS, jednym z najistotniejszych obszarów działalności rosyjskiego wywiadu. Ten obszar często pokrywa się z zagadnieniami politycznymi oraz sprawami z zakresu bezpieczeństwa. Wskazano przy tym na fakt, że prezydent Władimir Putin przy okazji mianowania nowego szefa SWR Michaiła Fradkowa podkreślił konieczność zwiększenia aktywności związanej z ochroną interesów gospodarczych rosyjskich firm za granicą¹³. W związku z tym wywiad tego kraju podejmuje działania polegające na monitorowaniu czesko-rosyjskich relacji gospodarczych; usiłuje także aktywnie wpływać na decyzje podejmowane w tym obszarze. W raporcie z 2005 r. wskazano, że została utworzona Rada Gospodarcza przy ambasadzie rosyjskiej, która składała się z członków misji dyplomatycznej tego państwa. Należeli do niej również oficerowie rosyjskiego wywiadu oraz przedstawiciele strategicznych rosyjskich przedsiębiorstw, które działają na terenie Republiki Czeskiej. Ponadto członkowie sekcji ekonomicznych ambasady rosyjskiej byli zaangażowani w negocjacje w sprawach gospodarczych i przemysłowych oraz możliwości współpracy naukowo-technicznej pomiędzy Moskwą a Pragą. Zaznaczono przy tym, że działalność oficerów rosyjskiego wywiadu w tym zakresie jest prowadzona na wielu płaszczyznach, które obejmują zarówno handel, jak i międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wymieniono też przejęcie przez Rosjan dużych czeskich przedsiębiorstw, takich jak Stal Vitkovice (dokonane przez Everaz Group) oraz trzech fabryk Škoda Plzeň (przez holding OMZ kontrolowany przez Gazprom)¹⁴. Te działania są ukierunkowane przede wszystkim na osiągnięcie i utrzymanie silnej pozycji Rosji w stosunkach gospodarczych obu państw, co daje możliwość bezpośredniego oddziaływania politycznego i budowania klasy biznesowej w Czechach przychylniej Rosji¹⁵. Do istotnych obszarów zaintere-

¹⁰ Tamże, s. 8.

¹¹ Tamże.

¹² *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

¹³ *Annual Report of the Security Information Service for 2007...*, s. 4.

¹⁴ *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

¹⁵ *Annual Report of the Security Information Service for 2007...*, s. 4.

sowania funkcjonariuszy rosyjskiego wywiadu zalicza się również czeskie bezpieczeństwo energetyczne, przy czym autorzy raportów wskazali szczególnie na ich aktywność wokół przetargu na elektrownię jądrową Temelin¹⁶.

Autorzy publikacji sygnalizowali też działania służb rosyjskich ukierunkowane na zwalczanie terroryzmu. Zaznaczyli, że kontakty nawiązane z przedstawicielami służb specjalnych państw zachodnich po to, aby skoordynować walkę z tym zjawiskiem, bywają następnie wykorzystywane w celach stricte wywiadowczych¹⁷.

Według publikacji BIS rosyjskie metody wywiadowcze stały się jeszcze bardziej wyrafinowane, niż te, które były stosowane w czasach zimnej wojny. Jednak pomimo dynamicznego rozwoju nowoczesnych technologii, służby te nadal wykorzystują głównie źródła osobowe¹⁸. Rosyjscy oficerowie wywiadu nawiązują kontakty umożliwiające przeniknięcie do interesujących z ich punktu widzenia środowisk, które obejmują zarówno administrację publiczną, jak i podmioty prywatne¹⁹. W celu pozyskania do współpracy osób z tych kręgów Rosjanie stosują klasyczne metody werbunku oparte na zysku finansowym, przekonaniach ideologicznych czy różnego rodzaju motywach osobistych (może to być na przykład frustracja zawodowa). Stosują również szantaż, wykorzystując sytuacje kompromitujące, które mogą zagrozić reputacji werbowanej osoby²⁰. Autorzy raportu wymienili również kategorie osób, które z różnych powodów są podatne na próby pozyskania do współpracy. Są to²¹:

- byli współpracownicy służb sowieckich z lat 1948–1989,
- byli członkowie Komunistycznej Partii Czechosłowacji,
- pracownicy firm z kapitałem rosyjskim,
- byli studenci rosyjskich uczelni, zwłaszcza jeśli obecnie zajmują wysokie stanowiska w administracji publicznej lub w biznesie,
- ludność rosyjskojęzyczna, szczególnie przedsiębiorcy.

Zwerbowani agenci w zależności od miejsca ich uplasowania są wykorzystywani w różnym charakterze. W kontekście wyżej opisanej aktywności wśród podmiotów gospodarczych można podać przykład werbowania przedstawicieli klasy biznesowej (a szczególnie Rosjan mieszkających w Czechach) w celu zawarcia odpowiednich umów gospodarczych²². Należy również zaznaczyć, że nawiązywanie odpowiednich kontaktów w takim środowisku umożliwia ponadto dotarcie do polityków szczebla centralnego i lokalnego²³. Odnotowano także próby werbowania osób mających bezpośredni dostęp do informacji niejawnych, w tym o charakterze strategicznym, które umożliwiają podjęcie korzystnych dla Rosji decyzji w sprawach gospodarczych²⁴.

Wyżej wymienione środowiska nie są jedynymi, które pozostają w kręgu zainteresowań rosyjskiego wywiadu. Poza chęcią dotarcia do osób zatrudnionych w administracji publicznej służby są zainteresowane także różnego rodzaju grupami międzyna-

¹⁶ *Annual Report of the Security Information Service for 2011...*, s. 9.

¹⁷ *Annual Report of the Security Information Service for 2012...*, s. 13–14.

¹⁸ *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

¹⁹ *Annual Report of the Security Information Service for 2003...*, s. 8.

²⁰ *Annual Report of the Security Information Service for 2012...*, s. 13.

²¹ *Annual Report of the Security Information Service for 2003...*, s. 8.

²² *Annual Report of the Security Information Service for 2004...*, s. 9.

²³ *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

²⁴ Tamże, s. 9.

rodowymi oraz ruchami obywatelskimi, których działalność jest zbieżna z interesami rosyjskimi. Wobec ich członków często podejmuje się tzw. werbunki pod obcą flagą, co sprawia, że często nieświadomie pracują oni dla obcego wywiadu²⁵.

Według informacji zawartych w raportach BIS funkcjonariusze rosyjskich służb wywiadowczych operują zarówno z pozycji legalnych, jak i nielegalnych. Do pierwszej kategorii oficerów zalicza się osoby pracujące pod przykryciem dyplomatycznym w Ambasadzie Federacji Rosyjskiej w Pradze oraz konsulatach w Brnie i w Karlowych Varach. Służba Bezpieczeństwa Informacji podejrzewa, że oficerami wywiadu lub współpracownikami mogą być również osoby z obsługi techniczno-administracyjnej tych placówek²⁶. Autorzy raportów podkreślają też, że liczebność rosyjskiej misji dyplomatycznej znacznie przewyższa przedstawicielstwa innych państw. W 2005 r. w Czechach pracowało 60 dyplomatów Federacji Rosyjskiej i 93 członków administracji oraz obsługi technicznej wraz z rodzinami, przy czym, według szacunków BIS, 40–50 proc. z nich ma związek ze służbami wywiadowczymi²⁷.

Rosjanie działają w Czechach także z innych pozycji niż dyplomatyczne. Mogą to być na przykład akredytowani dziennikarze, biznesmani, eksperci, naukowcy bądź turyści²⁸. Oprócz nich do dyspozycji służb pozostają również nielegalowie, którzy są głęboko zakonspirowani i umieszczeni w obszarach będących w kręgu zainteresowań tej służby²⁹.

Autorzy zaznaczają także, że rosyjski wywiad wykorzystuje swoich byłych oficerów, którzy często piastują stanowiska w spółkach handlowych lub rosyjskich instytucjach państwowych³⁰. W tym kontekście warto zaznaczyć, że stosunkowo powszechną praktyką w sferze gospodarki jest tworzenie przez rosyjski wywiad spółek w celu prowadzenia odpowiednich działań i podejmowanie z takiej pozycji prób tzw. kapturowego pozyskania informacji. W raportach podkreśla się, że ze względu na rosnące znaczenie sektora gospodarczego w rosyjskiej doktrynie wywiadowczej granica między działalnością służb a działalnością podmiotów prywatnych bywa często trudna do uchwycenia³¹.

Rosyjskie służby mają również możliwość wykorzystywania przedstawicieli rosyjskojęzycznej mniejszości w Czechach. Autorzy raportów podkreślają, że szczególnie widoczne są kontakty wywiadu z rosyjskojęzyczną przestępczością zorganizowaną. Według informacji BIS te relacje są istotne z uwagi na wysokie zainteresowanie tego typu grup czeską sferą ekonomiczną³². Autorzy zwracają uwagę, że dysfunkcjonalne działania samorządów terytorialnych w Czechach (rozumiane jako korupcjogenne) sprawia, że aktywność zarówno służb wywiadowczych, jak i przestępczości zorganizowanej jest na tym poziomie szczególnie niebezpieczna. Podkreślają, że urzędnicy szczebla samorządowego stanowią często przyszlą kadrę centralnych organów admi-

²⁵ *Annual Report of the Security Information Service for 2007...*, s. 4.

²⁶ *Annual Report of the Security Information Service for 2004...*, s. 9.

²⁷ *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

²⁸ *Annual Report of the Security Information Service for 2013* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2013en.pdf>, s. 10 [dostęp: 5 I 2015].

²⁹ *Annual Report of the Security Information Service for 2003...*, s. 8.

³⁰ *Annual Report of the Security Information Service for 2016* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2006en.pdf>, s. 4 [dostęp: 5 I 2015].

³¹ *Annual Report of the Security Information Service for 2008* [online], Security Information Service (BIS), <http://www.bis.cz/n/ar2008en.pdf>, s. 5 [dostęp: 5 I 2015].

³² *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

nistracji państwowej. Z tego powodu korupcyjna przeszłość urzędnika może posłużyć w przyszłości jako materiał kompromitujący i na tej podstawie może dojść do próby werbunku³³.

Rosyjski wywiad usiłuje wpływać na życie polityczne i gospodarcze Republiki Czeskiej oraz kształtować wizerunek tego kraju na arenie międzynarodowej. Powszechnie wykorzystywane są znane z czasów zimnej wojny tzw. środki aktywne³⁴. Interesujące wydają się działania inspiracyjne i dezinformacyjne prowadzone przez Rosję, które są związane z planem budowy elementów obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych na terytorium Czech. W 2007 r. zaobserwowano liczne próby nawiązania kontaktów przez przedstawicieli rosyjskiego wywiadu z czeskimi kręgami opiniotwórczymi i środowiskami politycznymi, które miały w tamtym czasie wpływ na toczącą się debatę w tej sprawie. Działania rosyjskie były obliczone na wywołanie wrażenia, że pod patronatem NATO i UE dochodzi do nieuzasadnionej ekspansji zachodnich instalacji wojskowych na wschód. Rozpowszechniano nawet informacje, że następuje powrót do ideologii nazistowskiej i że kontestuje się decydujący wkład ZSRR w pokonanie III Rzeszy podczas II wojny światowej³⁵. Te działania zostały obliczone na dezintegrację NATO i wzmocnienie antyamerykańskich nastrojów oraz były ocenione jako próba odzyskania przez Rosję wpływów na terenach postsowieckich w Europie, niezależnie od wyników ustaleń rozmów na temat tarczy antyrakietowej.

Powszechnie wykorzystuje się też metody znane z okresu zimnej wojny, polegające na oddziaływaniu na dane państwo przez budowanie pozytywnego wizerunku – dawniej ZSRR, a obecnie Federacji Rosyjskiej. Zakres tych działań jest szeroki i obejmuje wykorzystanie zarówno opiniotwórczych dziennikarzy oraz znanych polityków, jak i różnego rodzaju rosyjskich instytucji, na przykład instytucji kultury³⁶. (...)

Republika Estońska

Cywilną służbą specjalną Estonii jest Kaitsepolitseiamet (KAPO). Jest ona odpowiedzialna między innymi za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, a do jej zadań należy przede wszystkim³⁷:

- gromadzenie i przetwarzanie informacji w celu zapobiegania i zwalczania działalności:
  - wymierzonej w porządek konstytucyjny i integralność terytorialną Estonii,
  - wywiadowczej, wymierzonej w Estonię,
  - związanej z terroryzmem;
- przeciwdziałanie polifercji BMR, prowadzenie postępowań w sprawie przestępstw z wykorzystaniem materiałów wybuchowych;
- działalność antykorupcyjna;
- zabezpieczanie systemów informatycznych i procedur w zakresie informacji niejawnych.

³³ *Annual Report of the Security Information Service for 2011...*, s. 9.

³⁴ *Annual Report of the Security Information Service for 2013...*, s. 10–11. Na marginesie należy zaznaczyć, że w raportach pojawiają się informacje o podejmowaniu tego rodzaju działań również przez służby chińskie.

³⁵ *Annual Report of the Security Information Service for 2007...*, s. 4.

³⁶ *Annual Report of the Security Information Service for 2005...*, s. 8.

³⁷ <https://www.kapo.ee/eng> [dostęp: 27 IV 2015].

Według raportów KAPO krajem wykazującym największą aktywność wywiadowczą na terenie Estonii jest Federacja Rosyjska³⁸. Źródła tego stanu rzeczy upatruje się w tym, że interesy geopolityczne zdefiniowane przez Tallin pozostają w sprzeczności z polityką Rosji w stosunku do państw bałtyckich³⁹. Wzrost aktywności służb rosyjskich odnotowano przede wszystkim po wstąpieniu Estonii do UE i NATO⁴⁰.

Według sprawozdań KAPO na terenie Estonii są aktywne SWR, GRU oraz FSB. Służba Wywiadu Zagranicznego Rosji działa zarówno w Estonii, jak i z terytorium Federacji Rosyjskiej oraz państw trzecich. W kręgu zainteresowań jej funkcjonariuszy znajdują się instytucje ważne z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego Estonii oraz osoby, które mogą być źródłem cennych informacji politycznych oraz gospodarczych. Specyfika działania GRU oraz SWR jest podobna, z tą różnicą, że wywiad wojskowy skupia się głównie na siłach zbrojnych, przemyśle zbrojeniowym oraz estońskich sojuszach wojskowych⁴¹. W świetle działalności FSB autorzy podkreślają, że chociaż jest to wewnętrzna służba bezpieczeństwa, to na terytorium Estonii wykazuje również aktywność wywiadowczą, a więc zbiera informacje oraz podejmuje próby wywierania wpływu. Ta służba jest również istotnym elementem pionu wywiadu elektronicznego Federacji Rosyjskiej oraz prowadzi intensywną działalność wywiadowczą w rejonach przygranicznych. Próby werbunkowe podejmowane przez jej funkcjonariuszy odbywają się jednak najczęściej na terytorium Federacji Rosyjskiej. Autorzy raportów zwrócili uwagę na wzrastające możliwości kadrowe i finansowe rosyjskich służb, co wynika z przeprowadzanych w Rosji reform⁴². Podkreślili również zwiększające się możliwości ich oddziaływania na rosyjską politykę gospodarczą i zagraniczną⁴³.

W kręgu szczególnego zainteresowania rosyjskiego wywiadu pozostają procesy, trendy oraz główni aktorzy życia politycznego Estonii⁴⁴. W przypadku gdy wydarzenia polityczne mają istotne znaczenie dla Federacji Rosyjskiej, służby tego państwa podejmują działania, których celem jest takie ich ukierunkowanie, aby były one korzystne dla tego państwa⁴⁵. Służby podejmują również próby wpływania na wybory zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym. Trzeba także zaznaczyć, że Rosjanie wielokrotnie starali się wprowadzić swoich kandydatów do Parlamentu Europejskiego, wykorzystując do tego mniejszość rosyjską zamieszkującą Estonię. W sprawie wyborów do parlamentu krajowego (Riigikogu) oraz europejskiego autorzy raportu z 2008 r. sugerowali, że niepowodzenie przeprowadzenia takiej operacji może doprowadzić do podżegania do działań wywrotowych na terenie kraju, np. dążenia do autonomii północno-zachodniej

³⁸ W niektórych raportach wskazuje się również na aktywność służb byłego ZSRR. W 2006 r. były to wywiady ukraiński, białoruski, gruziński i mołdawski, zob. *Annual Review 2006* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Annual%20Review%202006.pdf, s. 17 [dostęp: 27 IV 2015] (wszystkie raporty są dostępne również na stronie: <https://www.kapo.ee/en/content/annual-reviews.html> – przyp. red.).

³⁹ *Annual Review 1999* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/aastaraamat-1999-eng.pdf, s. 7 [dostęp: 27 IV 2015].

⁴⁰ *Annual Review 2004* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/aastaraamat-2004-eng.pdf, s. 21 [dostęp: 27 IV 2015].

⁴¹ *Annual Review 2013* [online], Estonian Internal Security Service, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/kapo-annual-review-2013-eng.pdf, s. 12 [dostęp: 27 IV 2015].

⁴² *Annual Review 2004...*, s. 21.

⁴³ *Annual Review 2005* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/aastaraamat-2005-eng.pdf, s. 8 [dostęp: 27 IV 2015].

⁴⁴ *Annual Review 2012* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/aastaraamat-2012-eng.pdf, s. 21 [dostęp: 27 IV 2015].

⁴⁵ *Annual Review 2004...*, s. 21.

Estonii lub podważenie wiarygodności i stabilności państwa w warunkach recesji gospodarczej: *Should both elections be a failure, it is quite probable that previously composed or used subversive projects (e.g. inciting application of territorial autonomy for Northeast Estonia) and attempts to harm Estonia's stability and reputation in the conditions of recession with other methods will be exploited*⁴⁶.

W raporcie z 2005 r. pojawia się również informacja, że funkcjonariusze FSB starają się nawiązywać kontakty z obywatelami państw bałtyckich, którzy pracują w strukturach UE. Zawieranie tego rodzaju znajomości służy budowaniu prorosyjskiego stronnictwa w unijnych instytucjach przy wykorzystaniu m.in. Estończyków. Autorzy raportu podają np. informację, że jedna z tego rodzaju operacji została przygotowana przez delegaturę FSB w Petersburgu i została ogłoszona Dyrektorowi Generalnemu FSB jako sukces: *One such operation worth of mentioning was doubtlessly the formation of European Russian Alliance at the European Parliament. The scenario for this was prepared in St. Petersburg and reported directly to the Director General of FSB as a triumph*⁴⁷. Należy nadmienić, że rosyjski wywiad podejmował na terenie Estonii także próby przeniknięcia do organizacji międzynarodowych oraz innych instytucji publicznych państw europejskich przez swoich przedstawicieli w tym kraju. Do zdobywania informacji o Estonii wykorzystywano również instytucje innych państw⁴⁸.

Funkcjonariusze rosyjskich służb wywiadowczych interesują się też estońską polityką zagraniczną. Należy tu wymienić m.in. zainteresowanie negocjacjami międzypaństwowymi, podczas których przekazywanie wiedzy o strategii planowanej przez partnera może być bardzo przydatne. Jak zauważyli autorzy raportu z 2000 r., jedna z wizyt funkcjonariuszy wywiadu pod przykryciem dyplomatycznym zbiegła się z organizacją międzynarodowych negocjacji akcesyjnych wysokiego szczebla⁴⁹. Po przystąpieniu Estonii do NATO i UE w kręgu zainteresowań Rosjan znalazły się sprawy związane z członkostwem w tych organizacjach⁵⁰. Rosyjski wywiad obserwował również reakcje Tallina na wojnę w Gruzji⁵¹.

Rosyjskie służby wywiadowcze wykazują również zainteresowanie estońskimi organami ścigania oraz innymi instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo narodowe, zwłaszcza związanymi ze zdolnościami obronnymi tego państwa. Interesują się planami budowy obrony przeciwrakietowej, rozmieszczeniem rakiet, rozwojem przemysłu wojskowego, próbami dotarcia do struktur NATO oraz zdolnościami obronnymi Sojuszu⁵².

⁴⁶ *Annual Review 2008* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Annual%20Review%202008.pdf, s. 11 [dostęp: 27 IV 2015]. W tłumaczeniu: *W przypadku gdyby te wybory (do Parlamentu i Zgromadzenia Państwowego – przyp. tłum.) okazały się fiaskiem, wielce możliwe byłoby wprowadzenie w życie wcześniej opracowanych lub wykorzystanych projektów (np. podsyćanie żądań autonomii terytorialnej dla Północno-Wschodniej Estonii) oraz innych prób zaszkodzenia stabilności i reputacji Estonii w warunkach recesji* (tłum. red.).

⁴⁷ *Annual Review 2005*..., s. 6. W tłumaczeniu: *Jedną z takich operacji, o której warto wspomnieć, było bez wątpienia utworzenie Wspólnoty Europejsko-Rosyjskiej w Parlamencie Europejskim. Scenariusz tego przedsięwzięcia był przygotowany w St. Petersburgu i przedstawiony bezpośrednio dyrektorowi FSB jako sukces* (tłum. red.).

⁴⁸ *Annual Review 2002* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Annual%20Review%202002.pdf, s. 11 [dostęp: 27 IV 2015].

⁴⁹ *Annual Review 2000* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Annual%20Review%202000.pdf, s. 13–14 [dostęp: 27 IV 2015].

⁵⁰ *Annual Review 2006* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Annual%20Review%202006.pdf, s. 17 [dostęp: 27 IV 2015].

⁵¹ *Annual Review 2008*..., s. 9.

⁵² *Annual Review 2012*..., s. 21.

W kontekście zagrożenia estońskiej gospodarki warto wspomnieć także o spostrzeżeniu autorów dotyczącym liberalnego klimatu gospodarczego w Estonii, który sprzyja napływowi kapitału z Rosji. KAPO zaobserwowała aktywność funkcjonariuszy SWR w tym obszarze, co jest zgodne z wymaganiami stawianymi tej służbie przez rosyjską elitę. Również FSB, pod pretekstem walki z terroryzmem, przeniknęła do struktur i środowisk gospodarczych. Ocenia się, że prowadzenie działań w tej sferze jest jednym z priorytetów Rosjan. Dlatego zalecono estońskim przedsiębiorcom współpracę z KAPO. Zwrócono też uwagę na działalność lobbingsową, którą obecnie trudno odróżnić od działania na rzecz interesu podmiotu prywatnego lub publicznego⁵³.

Najważniejszym sektorem gospodarki estońskiej z punktu widzenia rosyjskich służb specjalnych jest branża energetyczna. Szczególnie istotne dla rosyjskiego wywiadu były informacje związane z możliwościami tranzytowymi w związku z budową rurociągu Nord Stream oraz możliwości przesyłowe elektrowni jądrowej na Litwie. Autorzy raportów KAPO informowali też o przejawach klasycznego wywiadu przemysłowego. Działania rosyjskiego wywiadu w sferze estońskiej gospodarki mają na celu stworzenie warunków wykorzystania narzędzi ekonomicznych jako dźwigni w relacjach politycznych pomiędzy obu państwami⁵⁴.

W raporcie z działalności KAPO z 2013 r. znajduje się stwierdzenie, że każda osoba zamieszkująca Estonię, która dysponuje informacjami istotnymi z punktu widzenia rosyjskich służb lub ma możliwość wpływania na różne procesy, może stać się obiektem zainteresowania tych służb⁵⁵. W pierwszej kolejności należy wymienić urzędników państwowych, przedsiębiorców, dziennikarzy oraz naukowców. Autorzy raportów wskazują, że szczególnie często dochodzi do werbowania mieszkańców Estonii podczas ich pobytu w Rosji. Taką metodę stosują zarówno FSB, jak i inne służby, co wynika z tego, że jest ona bezpieczniejsza niż podejmowanie tego rodzaju działań poza własnym terytorium. Często wykorzystywaną metodą jest szantaż i (lub) obietnica odniesienia korzyści materialnych. W przypadku małych i średnich przedsiębiorców może to być na przykład oferta ominięcia uciążliwych procedur biurokratycznych w zamian za informację, a w przypadku odmowy – utrudnianie działalności na terenie Federacji Rosyjskiej⁵⁶. Przydatnym narzędziem wykorzystywanym do charakteryzowania kandydata do werbunku jest przeanalizowanie zawartości jego kont w mediach społecznościowych. Powszechne jest również rozsyłanie wirusów i włamywanie się do komputerów⁵⁷. W raportach podano przykładowy proces werbunkowy, który może się składać z następujących etapów⁵⁸:

- nawiązanie kontaktu podczas imprezy publicznej pod pretekstem oficjalnego spotkania lub za pośrednictwem powiązań towarzyskich (były kolega, wspólny znajomy ze szkoły lub wojska),
- rozwijanie znajomości, wyrażenie życzenia ponownego spotkania,
- poznawanie obiektu zainteresowania, zadawanie pytań osobistych, chwalenie,
- wyrażenie życzenia, aby podzielić się jakimiś nieznaczącymi informacjami z pracy lub służby,

⁵³ *Annual Review 2005...*, s. 12.

⁵⁴ *Annual Review 2008...*, s. 8.

⁵⁵ *Annual Review 2013...*, s. 12.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ *Annual Review 2010* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/aastaraamat-2010-eng-1.pdf [dostęp: 15 IV 2015].

⁵⁸ *Annual Review 2009* [online], Security Police of the Republic of Estonia, https://www.kapo.ee/cms-data/_text/138/124/files/aastaraamat-2009-eng-1.pdf [dostęp: 15 IV 2015].

- zwiększenie zainteresowania tego typu informacjami, obietnica zapłaty w przypadku dostarczenia większej ilości i lepszych jakościowo informacji,
- jeśli dojdzie do skorzystania z tej oferty, werbownik staje się śmielszy w oczekiwaniach. Wymaga lepszych i szybciej zdobywanych wyników. Spada chwalebnie, zmniejsza się także cena oferowana za informacje. Osoba werbowana wpada w krąg zdrady i żyje ze świadomością, że w każdej chwili może zostać zdekonspirowana,
- kontynuowanie współpracy i uczucie strachu aż do zakończenia kontaktu.

W Estonii oficerowie rosyjskiego wywiadu działają zarówno z pozycji legalnych, jak i nielegalnych. Zdarza się, że estońskie władze decydują się na ekspulsje rosyjskich dyplomatów, którzy prowadzą działalność wywiadowczą. Do takiej sytuacji doszło wiosną 1996 r.⁵⁹ oraz w 2004 r., kiedy to wydalono gen. por. SWR Anatolija Klimkina i mjr. Jewgienija Głubkina, którzy usiłowali mobilizować członków estońskiej mniejszości rosyjskojęzycznej do odpowiedniego, z punktu widzenia interesu Federacji Rosyjskiej, głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego⁶⁰. Część tego rodzaju decyzji nie przebija się jednak do opinii publicznej lub następuje to z opóźnieniem, o czym świadczy ujawnienie w jednym z dokumentów, że również w 2000 r. wydalono z Estonii dwóch rosyjskich dyplomatów⁶¹.

Rozwój technologii sprawił, że nowymi zagrożeniami zdefiniowanymi przez estońskie służby specjalne są przestępstwa komputerowe. Szczególnie zagrożone są sieci komputerowe wysoko rozwiniętych państw, w których obowiązuje zasada podłączania różnych baz danych do jednego systemu. Osobami, które mają do nich dostęp, obce służby interesują się w sposób szczególny. Dotyczy to również podwykonawców sieci, producentów oraz dostawców. Dlatego takie firmy należy kontrolować, a także stosować oprogramowania legalne. Ważne jest również, aby wiadomości przekazywane przez internet były zaszyfrowane. Najbezpieczniejsze pozostaje zatem używanie wersji papierowej dokumentów⁶².

W raportach KAPO część miejsca poświęcono rosyjskim operacjom wywierania wpływu. Warto zwrócić uwagę na aktywność związaną z finansowaniem i inspirowaniem rosyjskojęzycznych ekstremistycznych grup prawicowych. W raportach sprzed 15 lat zwracano uwagę przede wszystkim na aktywność neonazistowskich organizacji działających w Rosji, których idee przenikały również na terytorium Estonii. Jako przykład takich organizacji wymieniono m.in.:

- Rosyjskie Zjednoczenie Narodowe (ros. Всероссийское общественное патриотическое движение „Русское Национальное Единство”, ang. Russian National Unity), występujące w raportach również pod nazwą „Barkashovians”, której liderem jest Aleksander Barkaszow,
- Partię Narodowo-Bolszewicką (ros. Национал-большевистская партия, ang. National Bolshevik Party), nazywanej od nazwiska jej przewodniczącego „Limonovians” (przewodniczącym jest Edward Limonow).

Członkowie tych organizacji mieli często wywoływać burdy i zamieszki, które następnie były szeroko komentowane przez media i przez to wpływały na wizerunek Es-

⁵⁹ *Annual Review 1999...*, s. 8.

⁶⁰ *Annual Review 2004...*, s. 11.

⁶¹ *Annual Review 2000...*, s. 14.

⁶² *Annual Review 2001* [online], Estonian Internal Security Service, https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Annual%20Review%202001.pdf, s. 20 [dostęp: 15 IV 2015].

tonii jako państwa niestabilnego. W raporcie KAPO z 2000 r. opublikowano zdjęcie, na którym jest widoczny były oficer KGB znajdujący się wśród agresywnie nastawionych „Barkaszowców” oraz przedstawiciele Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Ma to być jedna z poszlak świadcząca o tym, że działalność tych grup może być inspirowana przez rosyjskie służby specjalne⁶³.

W kolejnych raportach wymieniono również inne skrajne organizacje rosyjskojęzyczne, m.in. Nocną Straż⁶⁴ (ros. Ночной дозор, ang. Night Watch). Jej działalność nie była jednak tak radykalna, jak wcześniej wymienionych organizacji, i ograniczała się głównie do mocno artykułowanych oskarżeń pod adresem estońskich instytucji państwowych, które, zdaniem autorów, były łudząco podobne do określeń wykorzystywanych przez rosyjską propagandę (np. „rusofobia”, „apartheid”, „chwalenie faszyzmu”). Członkowie Nocnej Straży brali również udział w spotkaniu inspirowanym przez rosyjską ambasadę w 2009 r., które było poświęcone (...) *upamiętnieniu tych, którzy zginęli podczas gruzińskiej agresji w 2008 r.* (w oryginale: *Commemorating those, who perished in the Georgian aggression in 2008*). Przedstawiciele tej organizacji kandydowali również do parlamentu krajowego i unijnego. W kontekście działalności tego rodzaju grup wymieniono też organizację Młode Słowo (ros. Молодое слово), działającą także na Łotwie oraz w Finlandii. Jednym z najbardziej aktywnych sympatyków tej organizacji jest lider Fińskiego Komitetu Antyfaszystowskiego (ang. Finnish Anti-Fasist Committee) Johan Bäckman, który publicznie określa siebie jako lewicowego ekstremistę. Przyznaje się on do prorosyjskich poglądów, Estonię określa jako kraj faszystowski, usprawiedliwia też politykę stalinowskiego ZSRR i okupowania państw bałtyckich. O nietuzinkowości Bäckmana świadczy to, że utrzymuje on dobre relacje z Risto Mikaelem Teinonem, który jest propagatorem ideologii narodowo-socjalistycznej. Autorzy raportu podali informację, że działalność Teinona nie cieszy się zbyt dużą popularnością w Finlandii i że jest podtrzymywana głównie dzięki wsparciu członków Nocnej Straży i Młodego Słowa. Przykładem tego jest pomoc udzielana tego typu grupom w organizowaniu demonstracji, opłacanie im biletów i usług cateringowych, a także zapewnianie relacji medialnych z organizowanymi przez nie pikiet⁶⁵. Obecnie, według raportu z 2013 r., zaangażowanie tego rodzaju środowisk nie jest już tak groźne, jak przed kilkoma laty, nadal jednak stanowią one istotne narzędzie rosyjskich działań związanych z wywieraniem wpływu. Zasadniczym celem skrajnych organizacji prorosyjskich jest wspieranie głównych tez rosyjskiej propagandy⁶⁶:

- Estonia wspiera nazizm,
- mniejszość rosyjskojęzyczna jest dyskryminowana w Estonii,
- Estonia jest państwem upadłym, które jedynie sprawia kłopoty swoim zachodnim partnerom.

W celu propagowania powyższych haseł często dochodzi do wykorzystania organizacji pozarządowych, np. Rossotrudnitchestva (w części finansowanej z budżetu Federacji Rosyjskiej), które w swoim statucie ma zapis o monitorowaniu przestrzegania praw mniejszości i ich ewentualnej ochrony prawnej. W praktyce, zdaniem KAPO, wnioski wyciągane z obserwacji prowadzonej przez tego rodzaju organizacje, są często zmani-

⁶³ *Annual Review 2000 ...* s. 11–12.

⁶⁴ Jest to prorosyjska organizacja polityczna działająca w Estonii, która powstała latem 2006 r. w celu obrotu przed przeniesieniem pomnika żołnierza sowieckiego w Tallinie.

⁶⁵ *Annual Review 2009...*

⁶⁶ *Annual Review 2013...*, s. 12.

pulowane – wyolbrzymia się incydenty ataków i łamanie praw mniejszości rosyjskiej. Następnie są one nagłaśniane jako przykłady łamanie praw człowieka przez Estonię, a także wykorzystywane jako kontrprzykłady w raportach rosyjskiego MSZ do raportów zachodnich dotyczących problemu nierespektowania praw mniejszości w Rosji. W tym celu mają być również wykorzystywane organizacje o zasięgu międzynarodowym, takie jak Świat bez Nazizmu (ang. World Without Nazism) czy Przyszłość bez Faszyzmu (ang. Future Without Fascism)⁶⁷.

Podejmowano również próby oskarżania Estonii o wspieranie terroryzmu. W maju 2001 r. Agencja Interfax podała, że możliwe były transakcje broni pomiędzy estońskimi siłami zbrojnymi a czeczeńskim ruchem oporu. W ocenie KAPO za tą publikacją stało FSB. Zarzuty w tej sprawie kierowano wobec estońskiego aferzysty Vello Kutta, karanego w przeszłości za oszustwa i handel bronią, który miał się skontaktować z Czeczenami za pośrednictwem strony internetowej i tam poprosić o kontakt z ich przedstawicielem w krajach bałtyckich. Kontakt został nawiązany, a w ciągu trzech następnych dni przesłano do Kutty trzy mejle, których autor podpisywał się jako „Anzor” i twierdził, że jest synem prezydenta Czeczenii Aślana Maschadowa. Autorzy raportu z 2001 r. zauważają, że gdyby to była prawdziwa transakcja broni, to FSB musiałoby zainterweniować, a do niczego takiego nie doszło. Ich zdaniem była to więc prowokacja służb rosyjskich, która miała służyć zdyskredytowaniu Estonii w oczach zachodniej opinii publicznej⁶⁸.

W raportach KAPO podkreśla się, że działalność rosyjskiego wywiadu na terenie Estonii ma na celu aktywizowanie mniejszości rosyjskojęzycznej i inspirowanie jej do podejmowania działań politycznych. Pomocne okazują się zarówno media rosyjskojęzyczne, jak i działania pojedynczych dziennikarzy, którzy są wynagradzani np. przez zapraszanie ich na różnego rodzaju imprezy. Zaznacza się, że narzędzi wykorzystywanych do realizacji tych zadań jest wiele i że obejmują one: filmy fabularne, programy rozrywkowe, reklamy, konferencje naukowe, programy kulturalne, spotkania i warsztaty, książki, badania naukowe, prace popularnonaukowe. Przykładem takiego działania jest stowarzyszenie non profit „Impressum”, założone przez estońskiego biznesmana Igora Teterina i korespondenta rosyjskiej gazety „Komsomolskaja Prawda” Galina Sapizhniko, które organizuje spotkania i wieczory tematyczne dotyczące różnych dziedzin estońskiego życia publicznego. Do tego rodzaju wydarzeń są angażowane znane osoby i liderzy opinii publicznej z Rosji oraz innych państw. Często są zapraszani estońscy eksperci, którzy mają wpłynąć na bardziej obiektywny wizerunek tych wydarzeń. Uczestnikami imprez są również inni działacze, głównie związani ze środowiskiem lokalnej mniejszości. Przedmiotem dyskusji i ogólnej aktywności jest tęsknota za ZSRR i przekonanie społeczeństwa, że obecna sytuacja nie jest dla nich korzystna (np. atakowanie prób wejścia do strefy euro⁶⁹, krytyka UE i NATO). Dodatkowo są podejmowane próby wciągania w działalność stowarzyszenia estońskich dziennikarzy i rozpowszechniania za ich pośrednictwem informacji o jego działalności w mediach⁷⁰.

⁶⁷ *Annual Review 2011...*, s. 13.

⁶⁸ *Annual Review 2001...*, s. 19.

⁶⁹ Estonia przyjęła walutę euro od 1 stycznia 2011 r. – przyp. red.

⁷⁰ *Annual Review 2009...*, s. 18.